

Úkol 12

- Ludvík Vaculík: II. část, in L. V., *Nepaměti* (1969–1972). Praha: Mladá fronta, 1998, s. 45–115; 2. vyd. Brno, Atlantis 2008, s. 57–156

1. Kdo promlouvá ke čtenáři? Z referátu Marie Zoe vyplývá, že je to autor. Ale kdo je „autor“ ve Vaculíkových *Nepamětech*?

Karolína Kýčková

Autor díla *Nepaměti*, Ludvík Vaculík, je zároveň vypravěčem tohoto díla. Autor, který se snaží předat čtenáři své zážitky a myšlenky, to, jak vnímá společnost za normalizace. Má za cíl předat čtenářům nějaké svědectví, pravdu, něco osobního zažitého, „konkrétního, co by se v abstrahovaných dějinách ztratilo“. Pro každého to bylo něco jiného, něco subjektivního. Autor se sám umísťuje do role zapisovatele událostí, které jsou také zapisovány z jeho pohledu, proto předkládá jednu verzi minulosti. Jak psala Marie Zoe Jalová ve svém referátu, čtenář má pocit, že autor počítal dopředu s tím, že tyto zápisky bude někdo v budoucnu číst. Můžeme to vidět na dialozích. Autor se také obrací na čtenáře otázkou jako „Mám tomu věřit?“. Buď tím oslovuje čtenáře, nebo si klade otázku sám sobě jako myšlenku ve své hlavě, jako znak pochybnosti. Promlouvání ke čtenáři můžeme také vidět i na malých poznámkách, vysvětlivkách v textu, jako by chtěl čtenáři onu věc upřesnit. Vypravěč, autor těchto textů, sám odkazuje na své další práce, spisy, které již napsal. Je to takový pohled zvenku, kdy i hodnotí svůj výkon, jako by byl na chvíli vytržen z toho „vnitřního světa“ a zcizil se mu. Jak napsala již má kolegyně: „Autor je vypravěčem děje, je vnímán jako vnitřní součást díla.“

Otázka: Vy jako čtenář jste si otázku „Mám tomu věřit?“ nepoložila?

Cecylia Linková

Řekla bych, že autorem *Nepaměti* je zároveň jejich hlavní postava, kterou můžeme nazývat Ludvíkem Vaculíkem, byť – jak už to v literatuře bývá – tato postava nemůže být ztotožňována s fyzickou osobou Ludvíka Vaculíka. Tento Ludvík Vaculík, postava, je totiž značně stylizovaný, v něčem snad idealizovaný, proto nemůže být Ludvíkem Vaculíkem, osobou, a proto bych neřekla, že jde o deník. Ze čtení má totiž čtenář sice pocit, že se na děj dívá očima vypravěče a že rozumí vypravěčovu myšlení, avšak myslím, že vypravěč nám toho o sobě nakonec moc neříká. Nesdílí své pocity, nesdílí události ze soukromého, rodinného života, nepopisuje těžší, temnější události. (Tím však nechci říci, že by byla postava autora popsána tak, aby z ní byl nadlidsky pozitivní hrdina.) Ač tedy můžeme zprvu v četbě vidět „subjektivní“ pohled vypravěče, po delší četbě už vidíme, že vypravěč popisuje „objektivně“ události, u kterých ale on jako subjekt zrovna byl.

Otázka: Pokud tomu dobře rozumím, fyzicky žijící občan LV si deník vést může, ale vypravěč v ich-formě a zároveň postava jeho vyprávění nikoli?

Karolína Pavlíková

Co se týče první otázky, myslím, že nejvíce ke čtenáři promlouvá forma textu, to, že jde o deník, tedy osobní svědectví o uvedené době. Z referátu Marie Zoe však mimo jiné vyplývá, že *Nepaměti* jsou deníkem pouze formálně a jde spíše o beletrii stylizovanou jako deník. Nápadný je rozhodně nezvyklý odstup a nadhled vypravěče k prožívanému ději a také přesně zaznamenané rozhovory, ve kterých vypravěč, přestože on je vyslýcháným, má nad výslechem jakousi kontrolu a nemá daleko k sarkastické poznámce. V kontextu této stylizace dochází nevyhnutelně k „rozštěpení autora“; autorem knihy *Nepaměti*, publikované v roce 1998, je spisovatel Ludvík Vaculík, ale autorem deníkových zápisků, z nichž *Nepaměti* sestávají, je implikovaný autor Ludvík Vaculík, z hlediska textu a stylizace postava rovnocenná všem ostatním postavám, která se ovšem odlišuje pouze fokalizací (jde zároveň o homodiegetického vypravěče příběhu). Z hlediska tématu je stylizace

deníkové formy vhodně zvolenou narativní strategií, neboť empirický autor Vaculík před námi vytváří obraz značně absurdní doby, a to především za použití sarkasmu – příkladem toho může být také ona částice „prosím“.

Otázka: V čem, v jakých prostředcích spatřujete „nezvyklý odstup a nadhled vypravěče k prožívanému ději“? A ještě: myslíte, že jinou než „deníkovou“ formou by se téma vhodně neuchopilo?

2. V jakém smyslu je v Terezině referátu závěrečný citát z Vladimíra Karfíka o autentičnosti a deníkové formy jako komponovaného románu přijatelný, a v jakém nikoli?

Marie Kolaříková

Myslím, že tento citát je trefný, jakožto komentář k „rozdrobenosti“ tohoto díla a efektu autentičnosti, který má tato vlastnost na čtenářskou percepci text. „Nepaměti“ je komponovány spíše jako série historek a anekdot navazujících na sebe jen sporadicky než jako ucelený příběh. Text díky tomu působí víc autenticky, víc „jako ze života“, jelikož i skutečný život se podobá spíše sérii drobných událostí než jednomu velkému příběhu. Práce s „rozdrobeností“ je zde i na úrovni tematické. Výběr událostí, jež jsou v deníku popsány, je velmi různorodý a působí náhodně, od historky o výslechu na policii po vyprávění o dvou hlučných mladících ve veřejné dopravě. Realita začátku normalizace a autorova osobního života v ní je tak zobrazena z více stran a působí živěji, působí autentičtěji

Otázka: Co byste řekla k tomuto předpokladu: Autentický text je text napsaný. Napsaný text není stvořen z žádných „autentických“ nebo „vymyšlených“ podnětů, nýbrž ze slov.

3. Zuzana svůj referát uzavírá konstatováním kontrastu mezi střídmostí vypravěčova pohledu na svět a pozitivitou obrácenou k budoucnosti. Vnímáte to podobně, anebo shledáváte mezi oběma polohami jednotu?

Adéla Bílková

Dle mého názoru je u vypravěče jedna poloha podmíněna tou druhou. Jen díky tomu, že střídme nahlíží na svět (neřekla bych, že přímo pesimisticky, jak píše Zuzana ve svém referátu) může vypravěč doufat a věřit v lepší budoucnost. A kdyby o budoucnosti pozitivně nesmýšlel, myslím, že by se na svět nemohl dívat s tímto „nadhledem“. Pokud by však mezi těmito polohami nebyla rovnováha mohl by vypravěč například snadno upadnout do letargie, zoufalosti. Řekla bych, že přesně takové postavení myslí, které zde vypravěč aplikuje, je potřeba k přežití těžkých časů, nejen těch komunistických.

Otázka: Proč jste dala slovo „nadhled“ do uvozovek?

Bára Činčurová

Domnívám se, že obě vypravěčovy polohy jsou napříč celou druhou částí *Nepaměti* v souladu, respektive jako by jeho optimismus orientovaný na budoucnost z pesimismu a střídmosti pramenil. Jeho postoj snažící se o kritické zhodnocení doby, vypíchnutí jejích nedostatků, mu umožňuje uvědomovat si neudržitelnost režimu, doufat v jeho oslabení a pád, ač nemůže předvídat, kdy k tomu dojde. S jakousi ponurou obavou například několikrát zmiňuje časté proměny personálu na některých úředních pozicích, jako by tím však chtěl zároveň poukázat na nestabilitu, absenci řádu. Nejvýrazněji ke mně tato skutečnost promlouvala z těchto řádků: „*Prvnímu plánu můžu čelit rovněž hrou na zákon: stát na svých právech, směle se jich dožadovat, ohrožovat se, odmítat výpověď, občas něco někam napsat, dávat o své existenci vědět světu a psát velké knihy, jež – sakra, hrome, kruci, to je darebáctví! – nebudou vydávány, ale jen přechodně, a pak vyjdou a všechno se ukáže!*“ (Vaculík 1998: 68).

Otázka: Vaculík byl (snad kromě svých raných let) vždycky k uspořádání veřejného prostředí kritický, včetně doby po sesutí komunistického režimu. Pocit o „absenci řádu“ byl určitě v základu jeho veškerého jednání. Věta, kterou citujete, by se dala komentovat takto: Přesně tak to Vaculík dělal, ale neukázalo se nic. – V čem je přijatelnost takového komentáře, a v čem je naopak úplně mimo?

Karolína Janečková

Nemyslím si, že by tyto dvě polohy byly v rozporu. „*Když si s Madlou chceme něco důležitého říct, píšeme si to na papírek, pak ho roztrháme a spláchneme do záchodu. [...] Ale jde o zvyk chování.*“ (Vaculík, 1998, s. 49). Takovéto situace, které odkrývají pozadí totalitního režimu, jsou opravdu většinou líčeny střídmě, nijak zvlášť nejsou zvýrazněny vedle jiných všedních situací. Odposlechy, vyslýchání, cenzura a jiné praktiky vycházejí z deníkového vyprávění jako dobové normy, zevšedněné situace, ke kterým přirozeně vypravěč hledí pesimisticky. Tato poloha však nevyklučuje optimismus vedoucí k budoucnosti, naopak zklamání a pesimismus ze současnosti legitimně vybízí k výhledu do budoucna: „*Všechno lepší teprve musí přijít a musí se pro to něco dělat*“ (Tamtéž, s. 50). Vypravěč střídmostí nerezignuje na budoucí.

Otázka: Nerozumím formulaci „deníkové vyprávění jako dobová norma“. A ještě jedna otázka, která je položena za Kristýninou odpovědí.

Kristýna Jelínková

Osobně bych si dovolila se Zuzanou nesouhlasit, a to hned ve dvou věcech. Především si nemyslím, že je Vaculíkův pohled na svět pesimistický. Řekla bych, že vedle toho, že je střídmy, je k němu také poněkud lhostejný. Vaculík se nechce příliš zabývat minulostí, „... ničeho mi nikdy nebývá líto, nikdy se mi nezdálo, že to lepší a pěknější je za mnou...“, to však neznamená, že svět vidí pesimisticky. Citace dále pokračuje slovy odkazujícími do budoucnosti: „... a pořád si myslím, že mě to teprve čeká.“ Tento optimismus by snad mohl být tou pozitivní myšlenkou, tím se však dostávám k problematice onoho kontrastu, neboť nejen zde: „V některých horších chvílích jsem si uměl dobře představit, jak jsem ve vězení, a pokaždé mi připadalo, že to snesu“, ale i dále v textu můžeme mezi pohledem na svět a pohledem do budoucnosti vidět spíše jednotné doufání v dobrý konec.

Otázka: Když užíváte slova pesimismus, optimismus, lhostejnost, pozitivita, píšete o textu Nepaměť, anebo o představované situaci kritického intelektuála za tzv. normalizace? Nebo je to jedno a totéž?

4. Pokuste se vyložit funkci částice „prosím“ v předposledním citátu z Vaculíka v Zuzanině referátu. „*Asi před rokem jsem začal psát tyto paměti. Kdy přesně, to nevím, protože tu mám jenom několik posledních listů. Asi čtyřicet stran jsem ukryl, odnesl jsem je, prosím, ke Kubešům, našim přátelům, což je dobře tu napsat, protože bych po čase mohl zapomenout*“ (Vaculík 1998: 47).

Adéla Houbová

V kontextu citátu je jasné, že se zde nejedná o dnešní obvyklé použití, tedy prosbu o něco nebo zdvořilostní frázi. V tomto případě mi použití slova *prosím* připomíná spíše starší, dnes již zastaralý způsob použití, a to ve významu vyjádření úcty. Autor se slovem snaží vyjádřit svou úctu, úslužnost, možná až obdiv. Tomu nasvědčuje i použití právě před jménem rodiny. Mohlo by poukazovat na to, že to je právě tato rodina, kam mohly být stránky beze strachu ukryty, a vyjadřuje tímto tedy i nějakou důvěru. Autor je rodině zřejmě zavázán, což usuzují právě z tohoto použití slova *prosím*. Mohlo by také fungovat jako nějaké upozornění, důraz, zvýraznění, že je jméno rodiny důležité.

Z dnešního pohledu by také použití tímto způsobem, tedy dnes již běžně nepoužívaným, mohlo fungovat jako odkaz „dobové mluvy“ a tedy jak se dříve tato částice používala.

Denisa Hyšplerová

Dle mého názoru si tuto částici můžeme v daném kontextu vyložit i dvěma způsoby, jelikož partikule „*prosím*“ může nabývat více významů a funkcí. Jak již kolegyně zmiňovaly ve svých referátech, autor měl problémy se svou pamětí a často zapomínal. Jedním možným důvodem, proč autor použil částici „*prosím*“, je ten, že děkoval sám sobě, tudíž by se jednalo o zdvořilostní reakci. Věděl, že by mohl zapomenout, kam si uložil část své práce, a proto ji uschoval u sousedů. Děkuje tak svému „minulému já“ za tento chytrý krok. Partikule „*prosím*“ může mít také funkci prosby. V takovém případě by pomocí tohoto slova kladl důraz sám na sebe, tudíž na to, kam své listy uložil. V jiném znění (pokud by to L. Vaculíkovi psal někdo jiný) by to mohlo být uvedeno například takto: *Prosím tě, několik listů jsem založil ke Kubešům, nezapomeň na to!*

Marie Zoe Jalová

Částice *prosím* se v tomto ohledu používá při doprovodu určitého hlášení nebo sdělení, snad proto, aby výpověď zněla zdvořileji. Autor se pravděpodobně použitím tohoto slova snaží navázat bližší kontakt se čtenářem, naznačuje mu, že mu předkládá poměrně důvěrnou informaci o tom, kam schoval svoje zápisky – částice *prosím* se často používá ve výpovědi, kdy někomu něco předáváme, což zde může být metaforicky užito pro předání této informace. Zároveň užití tohoto slova značí určitou opatrnost, autor jím může narážet na svoje výslechy, kde mohl být hrubě dotazován na určité soukromé informace, a pro zmírnění dané situace či zklidnění vyslychajícího mohl toto slovo použít. Celé souvětí, ve kterém je toto slovo zakomponováno, působí, jako by jím autor prosil čtenáře, aby on si zapamatoval, kam své zápisky odnesl.

Anna Pohlová

Naše řeč pojednává o ‚*prosím*‘ jako částici takto: „*Slovo prosím je hodnoceno jako částice přitakací ve významu ‚ano‘, částice navazovací (prosím vstupte; Prosím? Nerozuměl jsem.) nebo částice citová, nejčastěji zdůrazňovací (a to není prosím všechno).*“ Pocitově mi ‚*prosím*‘ v citátu přijde jako částice zdůrazňovací, jako by bylo nutné podtrhnout, kam je odnesl.

Zároveň na mě použití této částice působí jako taková zdvořilostní fráze, kterou by člověk mohl použít, pokud by se někomu zpovídal, či by ho někdo vyslychal. V této části svého textu mluvčí ospravedlňuje své počínání a stylizuje proud textu tak, aby působil jako výpověď, jako jedna strana rozhovoru, kterou my, jako čtenáři, posloucháme. ‚*Prosím*‘ tu tedy přidává na té ‚*rozhovorovosti*‘, podtrhuje rys textu, který působí jako zpověď, a zároveň zdůrazňuje slova, která po této částici přicházejí.

Kateřina Staňková

Věta s touto částicí na mě během četby okamžitě zapůsobila a ihned jsem se nad ní začala zamýšlet a přisuzovat jí nějaký význam či pocit, který ve mně vyvolala. První dojem, který jsem díky ní získala, bylo ironické vyznění celé věty. Toto „*prosím*“ mám spojené s velice slušnou a sofistikovanou mluvou a při užití Ludvíkem Vaculíkem podle mého názoru nejen věta, ale i celý odstavec získává jakýsi ironický a vtipný podtón. Také však zároveň utváří dojem přirozeného proudu myšlenek. Dílo je totiž napsáno deníkovou formou a právě díky autorovým vsuvkám (jako je např. ono „*prosím*“, ale také třeba „*hrome*“ nebo „*že ano*“) kniha dodává punc jakési přirozenosti a autentičnosti.

Matylda Strnadová

Částice „*prosím*“ v citátu z Vaculíka má vyjádřit odstup od popisované skutečnosti, jako kdyby se vypravěč ušklibal na možné budoucí čtenáře z řad tajných služeb. Celá pasáž, v níž je popisováno, kde se nacházejí různé dokumenty, a dokonce i peníze, je pozoruhodná. Vypravěč nezaujatě popisuje, kde skrývá cennosti, přičemž přiznává, že ne vše si pamatuje. Z hlediska empirického

autora je samozřejmě nesmysl odkrývat, kde má poschovávané texty, ale právě v napětí mezi reálným člověkem Vaculíkem a vypravěčem Nepaměti vzniká komika Vaculíkova textu. Věcný popis pak vrcholí obrácením se na čtenáře (prostřednictvím částice prosím), zároveň můžeme tento obrat číst jako představu budoucího výsledku, kdy vypravěč s ironickým tónem popisuje, na jakých místech má uložené inkriminované dokumenty.

Tereza Tomková

V citátu „*Asi čtyřicet stran jsem ukryl, odnesl jsem je, prosím, ke Kubešům, našim přátelům...*“ jistě částice „prosím“ nemá nejobvyklejší funkci prosby, či žádosti. Není nijak zdvořilostní. V případě, že by byla vypuštěna, nezmění se nijak znatelně význam celé věty.

Funkci částice v daném citátu bychom mohli popsat jako dialogickou. Je určitou výzvou, či apelem ke čtenáři. Funkcí je poukázání na určitou skutečnost, v tomto případě úschovu části záznamů u přátel. Zároveň tím, že částice rozděluje větu „*odnesl jsem je ke Kubešům*“, může působit i jako jakési zdůraznění – ke komu.

Shrnutí jako otázka: Bohužel jde hned o třetí větu našeho textu, a na výchozí otázku je tedy ožehavé odpovídat jen na základě tohoto úryvku. Výklad daného slova musí vycházet z Vaculíkovy rafinované stylizace celého díla. Můžeme proto myslím vyloučit čtení, která berou větu doslova, jako vypravěčům záznam o tom, kde skutečně je strojepis ukryt, jako projev vděčnosti vůči těm, kdo jej uschovali. V Nepamětech je „prosím“ coby částice užito několikrát, jednak ve funkci zdvořilostní, resp. jako souhlas, jednak jako zdůraznění. První typ je na s. 64 (v př. řeči vyšetřovatele StB, kde de facto nahrazuje „ano“), na s. 71 (dtto, v prvním případě jde o sloveso, v druhém, který nás zajímá, je to částice zastupující obrat „tak dobře“, „jak chcete“), s. 72 (totéž, tam dokonce po „prosím“ následuje „jak si přejete“) a s. 74 (totéž). Druhý typ užití, zdůraznění, nalézáme na s. 60 (v př. řeči dr. Hrazdíry ve smyslu „to je objektivní fakt“, „s tím se nic nenadělá“, „tak věci stojí“, druhý výskyt, kdy „prosím“ tvoří jednočlennou větu bez slovesa, chápu jako „to je vše“, „nemám, co bych víc řekl“, případně jako „co tomu říkáte?“). Pro úplnost ještě dodávám, že v části I. je na s. 22 v autorské řeči „prosím“ ve zdůrazňovací funkci, a to ve smyslu „sakra“ (případně si dosadte silnější výrazy), totiž ve větě: „Co je to, prosím, za imunitu, když nechrání poslance, zrovna když to potřebuje?“

Podíváme-li na naši větu na s. 47, stojíme však před záhadou. Jako by se tu spájela funkce zdvořilostní se zdůrazňovací. Věta by možná dokonce unesla i substituci „prosím“ za ostřejší výraz (jak to lze na s. 22). Myslím proto, že dobrým porozuměním jsou vaše **postřehy o dialogičnosti** (obrat ke čtenáři), **o reflektované opatrnosti** (kdy autor „může narážet na svoje výsledky, kde mohl být hrubě dotazován na určité soukromé informace“), **o situaci nátlaku** (jako by „ho někdo vyslyšel. V této části svého textu mluví ospravedlňuje své počínání a stylizuje proud textu tak, aby působil jako výpověď, jako jedna strana rozhovoru, kterou my, jako čtenáři, posloucháme“), **o modelaci předpokládaného budoucího policejního vyšetřování** (jako by se vypravěč „ušklíbal na možné budoucí čtenáře z řad tajných služeb“). Vyznění té věty je tedy ironické a komika vyplývá z „napětí mezi reálným člověkem Vaculíkem a vypravěčem Nepaměti“.

Po tomto shrnutí, za jehož délku se omlouvám, následuje **otázka, resp. zadání pro Adélu, Denisu, Marii Zoe, Annu, Kateřinu, Matyldu a Terezu**: Utvořte větu, která bude obsahovat tatáž „data“ jako věta Vaculíkova na s. 47, ale pokuste se ji takříkajíc debeletrizovat, tj. zbavit charakteristických rysů autorova rukopisu, a stylizovat v 1. os. sg. jako pokud možno věcné sdělení. To je samozřejmě těžko možné, každý pokus bude totiž zároveň znamenat praktický výklad takové věty.

Vzor (na příkladu úplně první Vaculíkovy věty na s. 47): Text, který tu píšu, má na první pohled svěživotopisný charakter. Já ho ale nechci utvářet jako paměti, protože to je žánr, který literárně nevzdělaní čtenáři používají bezelstně nebo se zlým záměrem k identifikaci některých momentů z mého života, a tomu bych rád zabránil. Pokusím se psát tak, aby se z něho nedaly odvodit žádné přesně protokolovatelné informace. Vágně uvedu i údaj, kdy jsem s tím začal.